

ZÁKLADNÍ ŠKOLA T. G. MASARYKA ŠTĚTÍ

Program proti šikanování

pro školní rok 2019/2020

Příloha k Preventivnímu programu školy

Obsah

Úvodní ustanovení	2
1 Charakteristika šikany	2
1.1 Přímá šikana	2
1.2 Nepřímá šikana	2
1.3 Kyberšikana.....	2
1.4 Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování – viz Příloha č. 1	3
1.5 Literatura a webové odkazy – viz. Příloha č. 4	3
2 Šikana zaměřená na učitele.....	3
2.1 Specifika prevence šikany zaměřené na učitele	3
2.2 Specifika pro řešení šikany zaměřené na učitele – viz. Příloha č. 3	4
3 Preventivní aktivity školy	4
3.1 Aktivity školy	4
3.2 Spolupráce se specializovanými institucemi.....	4
3.3 Výchovní opatření.....	5
4 Odpovědnost rodičů a školy	5
4.1 Ohlašovací povinnost školy.....	6
5 Krizový plán školy při řešení šikany vůči žákovi	7
5.1 Počáteční stádia šikanování (bez nutné intervence ostatních institucí)	7
5.2 Pokročilá šikana s neobvyklou formou.....	7
6 Krizový plán školy při řešení šikany vůči pedagogovi	8
Příloha č. 1 - Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování	10
Příloha č. 2 - Letáček pro rodiče.....	12
Příloha č. 3 - Specifika pro řešení šikany zaměřené na učitele.....	14
Příloha č. 4 – Doporučená literatura a webové odkazy	15

Úvodní ustanovení

Program proti šikanování vychází převážně z Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č. j. MSMT-21149/2016) a z ostatní aktuálně platné legislativy a metodických dokumentů MŠMT.

1 Charakteristika šikany

Dle metodického pokynu MŠMT je šikana definována následovně:

„Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.“

Metodický pokyn dále rozlišuje tři hlavní podoby šikany

1.1 Přímá šikana

- fyzická (např. bití, plivání, tahání za vlasy),
- verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy),
- neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zstrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek).

1.2 Nepřímá šikana

- cílem způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti,
- vykonávána skrytě, tzn. navenek žádný negativní záměr není patrný,
- agresor neútočí přímo, často využívá prostředníka,
- většinou nefyzická, nejčastěji se jedná o záměrnou ignoraci nebo izolování žáka nebo učitele, rozšiřování pomluv a lží, neoprávněné nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivé hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.

1.3 Kyberšikana

- zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech (např. youtube.com, facebook.com), prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních či výhrůžných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhrůžné sms nebo e-mailly,
- vyznačuje se širším dosahem, tudíž i zhoršením prožívání situace oběti,
- často je doplňkem šikany přímé či nepřímé.

Podle M. Koláře prochází šikana pěti stádii:

1. Zrod ostrakismu

- mírné, převážně psychické formy násilí, oběť se necítí dobře, je neoblíben a není uznáván, projevuje se často odmítáním, pomluvami, intrikami.

2. Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

- v zátěžových situacích se začíná objevovat mírná fyzická agrese.

3. Vytvoření jádra

- systematická spolupráce agresorů, kteří začínají utvářet organizované jádro.

4. Většina přijímá normy

- normy agresorů jsou přijaty většinou a stávají se nepsaným zákonem, i mírní žáci se na základě tlaku ke konformnímu chování přizpůsobí a začnou se chovat krutě.

5. Totalita neboli dokonalá šikana

- násilí je jako norma přijato všemi členy třídy, žáci jsou rozděleni na „otrokáře“ a „otroky“.

1.4 Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování – viz Příloha č. 1

1.5 Literatura a webové odkazy – viz. Příloha č. 4

2 Šikana zaměřená na učitele

Šikana zaměřená na učitele ze strany žáků se týká všech členů školy, není výsledkem pouze osobnostních charakteristik učitele nebo jeho sociálních a pedagogických kompetencí. Je specifická narušení jasně definovaných rolí (učitel x žák), kdy pozice žáka/studenta výrazně zesílí, nehledě na formálně vyšší moc a autoritu učitele, a to i na úroveň vyšší, než kde se nachází pozice vyučujícího. Odehrává se nejčastěji v prostorách školy, ale častá je i v kyberprostoru a jinde.

Výskyt šikany zaměřené na učitele ze strany žáka/žáků výrazně zvyšuje např. Agresivní chování s cílem ublížit učiteli ze strany vedení (nejčastěji jako *bossing*), kolegů (nejčastěji jako *mobbing*), podřízených kolegů (nejčastěji jako *staffing*), nebo šikana ze strany zákonných zástupců. Je proto nutné vytvořit, zachovat a posílit pozitivní pracovní a výchovně-vzdělávací atmosféru ve škole (včetně řádné slušné a neironizující komunikace mezi všemi zúčastněnými stranami výchovně-vzdělávacího procesu). Na tom se podílí nejen vedení školy a členové Školního poradenského pracoviště (převážně metodik PRIPRE, výchovný poradce, školní psycholog), ale všichni pedagogové a zaměstnanci školy. Pedagogovi se tak usnadní případné požádání o pomoc (šikanu ze strany žáků vůči své osobě může brát jako osobní selhání a s pocitem studu).

2.1 Specifika prevence šikany zaměřené na učitele

- důraz na dobré sociální klima školy, atmosféra důvěry,
- podpora pedagogů vedením školy a jejich ocenění,
- jasně stanovený způsob oznámení a řešení šikany zaměřené na učitele,
- včasné reagování pedagoga na porušení pravidel ve třídě/škole formou individuální konzultace, nikoliv formou konfrontace před třídou,

- vytvoření podmínek pro dosažení úspěchu u všech žáků, nikoliv pouze u několika vyvolených,
- zachování objektivity a nestrannosti při hodnocení žáků, pedagog žáky neponižuje a nezesměšňuje, vyhýbá se konfrontačnímu tónu,
- průběžné pozorování nálad, emocí a chování žáků a včasné reagování na výrazné změny,
- řešení problémů ve spolupráci se členy Školního poradenského pracoviště (převážně s metodikem PRIPRE, výchovným poradcem), popř. s vedením školy.

2.2 Specifika pro řešení šikany zaměřené na učitele – viz. Příloha č. 3

3 Preventivní aktivity školy

Jedním ze základních principů, které by se měly stát společným cílem všech pedagogických pracovníků i rodičů, je zajistit žákům bezpečné prostředí podněcující rozvoj jejich osobností. Spolupráce školy a rodičů je tedy bezpodmínečně nutná k tomu, aby se žáci stali co nejvíce odolnými vůči sociálně patologickým jevům, jejichž výskyt je v primárním vzdělávání stále hojnější. Samozřejmostí je snaha o splnění všech cílů Preventivního programu školy, které jsou uvedené v bodě 2 Preventivního programu školy.

3.1 Aktivity školy

kteřé se zaměřují konkrétně na prevenci šikany a na poskytování informací o této problematice samotným žákům i rodičům lze shrnout do následujících bodů:

- seznámení žáků a jejich zákonných zástupců s krizovým plánem školy, s možnostmi, na koho se obrátit v případě prokázané šikany či podezření na ni (třídní učitel, metodik prevence, výchovný poradce či kdokoli jiný, komu žák důvěřuje) vždy na začátku školního roku (popř. na třídních schůzkách),
- školní parlament,
- zájmové kroužky a školní klub,
- schránka důvěry, nástěnka věnovaná prevenci rizikového chování,
- průběžné sledování vztahů mezi žáky třídními učiteli i ostatními vyučujícími a pravidelná dotazníková šetření třídních kolektivů,
- důsledné dozory pedagogů o přestávkách, při přesouvání žáků atd.,
- pravidelná seznámení žáků i jejich zákonných zástupců se školním řádem,
- začlenění této problematiky do hodin, otevřená diskuze na toto téma,
- důraz na možnost každého žáka zažít úspěch v oblasti, ve které vyniká,
- pravidelná komunikace a úzká spolupráce vedení školy, výchovného poradce, metodika PRIPRE a třídních vyučujících se zákonnými zástupci,
- pravidelná komunikace mezi vyučujícími (provozní porady, čtvrtletní pedagogické rady, metodická sezení),
- úzká vzájemná spolupráce vyučujících v průběhu celého školního roku.

3.2 Spolupráce se specializovanými institucemi

V oblasti prevence šikany a řešení konkrétních případů spolupracuje škola s následujícími institucemi:

- PPP, SPC, okresním metodikem prevence,
- pediatři, psychologové a psychiatři,
- oddělení péče o rodinu a děti
- v těžších případech Policie ČR, orgány sociálně právní ochrany dítěte.

3.3 Výchovná opatření

Po ukončení vyšetřování konkrétního případu šikany je žádoucí se i nadále věnovat agresorovi, zaměřit se na jeho rodinné prostředí, motivy, které ho vedly k jeho jednání atd. V případě potřeby je možné těž zprostředkovat péči ze strany PPP či jiných odborníků.

K potrestání agresora lze použít následující běžná výchovná opatření:

- napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy,
- realizace individuálního výchovného plánu pro agresora,
- v mimořádných případech ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka, či podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

4 Odpovědnost rodičů a školy

Rodičovská odpovědnost zahrnuje práva a povinnosti rodičů vztahujících se na péči o dítě (zejména péče o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj). Úloha rodičů ve výchově dítěte je rozhodující a jeho usměrňování výchovnými prostředky volí dle vlastního uvážení, vždy však odpovídající stupni vývoje dítěte, jakož i s ohledem na ochranu morálky, zdraví a práv dítěte i práv jiných osob a veřejného pořádku.

Škola či školské zařízení má jednoznačnou zodpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc. Toto se vztahuje i prevenci či řešení projevů kyberšikany v jakémkoliv stádiu.

Jako účastník šikany může být označena sama škola, pokud se nesplní následující povinnosti dané trestním zákoníkem: povinnost překazít páčán nebo spáchání trestného činu (§ 367), neoznámení trestného činu (§ 368), apod.

Z hlediska trestního zákona může protiprávní jednání s prvky šikany být kvalifikováno jako některý z přestupků proti občanskému soužití. Závažnější forma šikany může naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů) vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (šikana na základě zdravotního postižení, etnicity, náboženství apod.) (zvláště § 197 a či § 355 a 356), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§ 241), kuplířství (§ 204) apod. V případě kyberšikany mohou činy agresora/ů naplňovat skutkovou podstatu např. nebezpečného pronásledování (§ 354), porušení tajemství

doprovodovaných zpráv (§ 182), porušení tajemství listina a dokumentů uchovávaných v soukromí (např. zveřejnění fotografií z mobilu, § 183), šíření pornografie (např. sexting, § 191) apod.

Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§168, 167 trestního zákona). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřizování (§ 166 tr. zákona) či schvalování trestného činu (§165 tr. zákona), v krajním případě i podněcování (§ 164 tr. zákona). Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu (§ 10 tr. zákona) může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

4.1 Ohlašovací povinnost školy

- **Zákonným zástupcům žáků** (agresorů i obětí) dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb (§ 21 odst. 2 školského zákona)
 - Při řešení počátečního stadia šikany (lze vyšetřit během jednoho či dvou dnů) obecně platí, že jsou rodiče informováni až po jejím vyšetření.
 - Rodiče protagonistů šikany nejsou zváni do školy na počátku šetření šikany (musí být podány dostatečné informace) a rozhodně ne najednou.
 - O výskytu šikany v třídním kolektivu musí být náležitou formou (přípravenost, objektivnost, anonymita) informováni i ostatní rodiče ve třídě, v případě pokročilé šikany je na místě svolat třídní schůzku mimořádnou.
- **Orgánu sociálně-právní ochrany dětí** v případě, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo.
 - Tato situace musí trvat po takovou dobu nebo nabývat takové intenzity, že nepříznivě ovlivňuje vývoj dítěte anebo je nebo může být příčinou nepříznivého vývoje dítěte (viz § 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).
 - V případě šikany se jedná o všechny případy nahlášené policejním orgánům či státnímu zástupci, popř. případy těmto nenahlášené, ale nasvědčující tomu, že se dítě nachází v nepříznivé sociální situaci (jeho přirozené prostředí nedokáže dostatečným způsobem naplňovat své funkce).
 - OSPOD využívá při následném řešení nahlášené šikany vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, individuální plánování koordinované intervence, případové konference, na které může být pozván i zástupce školy (ze zákona je vázán mlčenlivostí (dle § 57 odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí).
- **Policii ČR či státnímu zástupci**, pokud v souvislosti s šikanou dojde k naplnění skutkové podstaty přestupku či trestného činu (viz. Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních, č.j. MSMT-21149/2016 – čl. 10).

5 Krizový plán školy při řešení šikany vůči žákovi

5.1 Počáteční stádia šikanování (bez nutné intervence ostatních institucí)

- Spolupráce pedagoga s metodikem prevence, výchovným poradcem, popř. s ostatními kolegy, konzultace dalšího postupu na pravidelných schůzích preventivního týmu (vedení školy, výchovný poradce, metodik PRIPRE, kariérový poradce). V případě kyberšikany je nutné zjistit situaci oběti v kyberprostoru – toto mapování je pro správné řešení kyberšikany klíčové. Pokud přijdou rodiče žádat o pomoc ohledně šikany svého dítěte, pedagog nereaguje obranně a nedůvěřivě, nevyjadřuje pochybnosti a situaci nezlehčuje. Situace se nikdy nesmí podcenit a je nutné ji vždy účinně a bezpečně prošetřit.
- Kontaktování rodičů případné oběti, spolupráce s nimi.
- Rozhovor s informátory a oběťmi za účelem zjištění kdo je oběť, agresor, iniciátor, k jakému konkrétnímu projevu šikany došlo, kdy a kde. Již v tomto stádiu je nutné ochránit oběť před agresorem. Veškeré rozhovory probíhají za přítomnosti alespoň dvou dospělých osob, nikdy ne za přítomnosti ostatních žáků, výpovědi jsou zaznamenávány.
- Nalezení vhodných svědků, kteří jsou neutrální a nesympatizují s agresorem.
- Individuální, případně konfrontační rozhovor se svědky, nikdy nesmí dojít ke konfrontaci agresorů a obětí).
- Ochrana oběti před možnou další agresí po celou dobu vyšetřování.
- Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi. Tato fáze následuje až po shromáždění všech dostupných důkazů, i z důvodu možného zastrašení agresora informovaností pedagogů.
- Informování dalších pedagogů o dané situaci.
- Seznámení rodičů a žáků s výsledky jednání výchovné komise, vhodné je v obecné rovině informovat po vyšetření a vyřešení situace i ostatní rodiče (že ve třídě šikana byla a že byla vyřešena) – v případě počáteční šikany na pravidelných třídních schůzkách, v případě pokročilé šikany lze informovat i na schůzce mimořádné.
- Výchovná opatření.
- Navazující práce TU s třídním kolektivem, diskuze o příčinách a důsledcích šikany, informování třídy o trestech uložených agresorům.

5.2 Pokročilá šikana s neobvyklou formou – výbuch skupinového násilí vůči oběti (třídní lynčování)

- Překonání šoku pedagogického pracovníka, bezprostřední záchrana oběti, izolace agresorů.
- Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování, informování vedení školy, členů výchovné komise a ostatních ped. pracovníků, posléze také rodičů oběti i agresora.
- Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
- Pokračující pomoc a podpora oběti.
- Vlastní vyšetřování (rozhovor s informátory a oběťmi, nalezení vhodných svědků, rozhovory s nimi, rozhovory s agresory).

- Nahlášení policii.
- Spolupráce s ostatními institucemi (PPP, OSPOD, SVP).
- Přijetí výchovných opatření.
- Seznámení všech účastníků s výsledky vyšetřování i přijatými výchovnými opatřeními.
- Navazující práce s agresorem i obětí a kolektivy, jichž jsou oba součástí.

6 Krizový plán školy při řešení šikany vůči pedagogovi

Pedagog, jenž je obětí šikany či pedagog, který je svědkem takovéto situace, kontaktuje některé z následujících:

- vedení školy,
- školního metodika prevence,
- výchovného poradce,
- kolegu, ke kterému má důvěru,
- školskou radu, zřizovatele (pokud se jedná např. o bossing/mobbing či nebyla nahlášená šikana vyřešena),
- pro zdárné vyřešení šikany pedagoga je nutné informovat ředitelku/vedení školy,
- v případě potřeby je pedagogovi zajištěno chráněné prostředí (např. hospitace ve třídě s výskytem šikany, změna rozvrhu, pokud možností dovolí dočasné uvolnění z výuky v dané třídě),
- následné šetření provede tým školního poradenského pracoviště:
 - s obětí, se svědky,
 - s agresorem/y,
 - rozhovor by měl být náhlý a nečekaný (v ideálním případě souběžné šetření více členů týmu) → zabrání se tak případné domluvě agresorů na křivé výpovědi či konfliktu mezi nimi
- vedení školy (ŘŠ) prokazatelně pozve (nejlépe doporučeným dopisem) zákonné zástupce agresora/rů do školy k pohovoru, je vytvořen společný postup řešení šikany, např.
 - odstupňování kázeňských opatření,
 - forma postihu při dalším porušení školního řádu,
 - doporučení odborné pomoci v PPP,
 - informování OSPOD,
 - v krajním případě (zvláště při nespolupráci zákonných zástupců) informování policie.
- ŘŠ udělí agresorovi/ům kázeňské opatření v souladu se školním řádem,
- ze strany ŠMP a členů ŠPP dojde k posouzení sociálních vztahů ve třídě, v níž se šikana vůči pedagogovi vyskytla, a vyvodí odpovídající řešení (např. intervenční program atd.),
- pedagogovi je nabídnuta odborná pomoc a podpora (konzultace, zvýšená hospitační činnost, odkaz na odbornou péči (např. PPP),
- ze všech rozhovorů se pořizuje zápis,
- v případě závažnějšího případu šikany je ředitelkou školy informována Policie ČR (viz Odpovědnost školy).

Vypracovala: PhDr. Bc. Gabriela Hrušková, metodik prevence a ředitelka školy

Ve Štětí dne 1. 9. 2019

Příloha č. 1 - Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování

Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřenyiny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přízpusobovací konflikty nejsou vzácností!)

Přímé znaky šikanování mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávisným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, š'ouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmouvání učitelům apod.

Zákonní zástupci žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;

- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma;
- své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy;
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

Příloha č. 2 - Letáček pro rodiče

Šikana ve školním prostředí

Metodický pokyn MŠMT definuje šikanování následovně:

„Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samooúčelností agrese.“

Jedná se o společenský jev, který stále více zasahuje i do nižších ročníků. Vzhledem k závažnosti tohoto problému a k faktu, že šikana má často dlouhodobý vliv na fyzickou i psychickou stránku osobnosti oběti, je nezbytné zaměřit se na preventivní opatření již u nejmladších žáků.

1. Jak odhalit šikanu z pohledu rodiče

- dítě je osamocené, domů za ním nedochází spolužáci, tráví většinu volného času doma,
- odkládá nebo se vyhýbá odchodu do školy, vymlouvá se na bolesti břicha, hlavy, ztrácí chuť k jídlu, zvrací,
- nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, požaduje odvoz autem,
- je hladové, přestože mělo zajištěnou svačinu i oběd,
- žádá o více peněz, vymlouvá se na jejich ztrátu,
- má poničené své osobní věci či je nemá vůbec,
- zhoršuje se jeho školní prospěch, ztrácí zájem o školu,
- ztrácí schopnost soustředit se, je apatické, dochází k častému střídání nálad,
- přestává komunikovat s rodiči, odmítá se svěřit se svým problémem, uzavírá se do sebe,
- objevují se poruchy spánku, noční můry,
- může se stát agresivním vůči sourozencům či ostatním kamarádům,
- na jeho těle se objevují stále nové modřiny a škrábance, které nedokáže uspokojivě vysvětlit.

2. Jak postupovat dál?

- v první řadě dítě podpořte, v případě, že se svěřilo samo, ho ujistěte, že udělalo správnou věc, neobviňujte ho, že je původcem těchto problémů,
- bezodkladně vaše dítě vyslechněte, berte vážně vše, co říká,
- zaměřte se na místo a čas, kde agrese probíhala a kdo všechno jí byl přítomen,
- v lehčích případech je dítě možno podpořit v tom, aby se ubránilo samo nebo za pomoci ostatních spolužáků, nenabádejte ho však ke zpětné agresi,
- v závažnějších případech kontaktujte školu (ředitele, třídního učitele, metodika prevence),
- chraňte vaše dítě před další konfrontací s agresorem (při cestě ze školy a do školy),
- více se dítěti věnujte, komunikujte s ním, ujistěte ho o vaší podpoře,
- kromě školy se můžete obrátit také na: Středisko výchovné péče, Pedagogicko-psychologickou poradnu, Linku bezpečí (116 111), Rodičovskou linku (840 111 234).

3. Další zdroje informací

- <http://www.poradenskecentrum.cz/>
- <http://www.sikana.org/>
- <http://www.linkabezpeci.cz/>
- <http://www.minimalizacesikany.cz/>
(na této adrese naleznete mj. i rady pro rodiče agresorů)
- Kolář, M.: Skrytý svět šikanování ve školách. Portál, Praha 1997, 2000.
- Kolář, M.: Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001

Příloha č. 3 - Specifika pro řešení šikany zaměřené na učitele

- Pedagog, který čelí šikaně ze strany žáků, je v dané situaci v pozici oběti, která by neměla zůstat v situaci sama, ale měla by vyhledat pomoc ostatních. Nelze očekávat, že situaci, kterou lze klasifikovat jako šikanu, vyřeší pedagog v pozici oběti sám. Proto je zapotřebí, aby tuto skutečnost škola neočekávala a nevyžadovala. Naopak je zapotřebí, aby podporovala své pedagogy k vyhledání pomoci, zajistila bezpečí pro pedagoga a řešila vzniklou situaci se žáky, rodiči a ostatními pedagogy.
- Škola musí mít připravený krizový plán, ve kterém bude specifikováno, jak se v situaci naplnění tohoto rizika zachová, jakou roli a možnosti řešení krizové situace má sám pedagog, jakou roli vedení školy, školní poradenské pracoviště apod. Plán rovněž zahrnuje pokyny pro zajištění bezpečí pro ohroženého pedagoga a žáky.
- V případě bezprostředního ohrožení pedagoga žákem/žáky se pedagog řídí krizovým plánem školy. Pokud je tento plán nedostatečný, zajistí si pedagog pro sebe bezpečí (odejde ze třídy, přivolá si pomoc apod.) a požádá o spolupráci jiného kolegu nebo vedení školy pro zajištění dohledu ve třídě, případně izolaci agresora a zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě vyžaduje-li to situace.
- Je zapotřebí, aby pedagog sám, jeho kolegové i vedení školy porozuměli tomu, že pedagog byl vystaven traumatickému zážitku. Tento zážitek může být bolestným i pro svědky (kolegy nebo žáky ve třídě). Je proto zapotřebí dovolit si čas na zpracování šoku, neobviňovat se, vyhledat si pro sebe sociální podporu od kolegů, přátel, rodiny, monitorovat u sebe znaky stresu, které se mohou objevit i později (např. problémy se spánkem, pozorností, úzkostí, zvýšená citlivost, nechut' k jídlu nebo naopak) a případně vyhledat pro sebe odbornou pomoc.
- Šikana pedagoga bývá často spojena s šikanou mezi žáky. Škola zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení.
- Pro třídu, ve které se šikana odehrávala, zajistí škola intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě (jedná se o program selektivní nebo indikované primární prevence, nikoli všeobecné prevence).
- Stejně jako u šikany mezi žáky i zde je potřeba, aby po takové situaci škola revidovala mechanismy a postupy (krizový plán), aby bylo zřejmé, jak zacházet s případnými podobnými situacemi v budoucnu.
- V případě, že je pedagog nespokojený s řešením situace ze strany vedení školy, může se obrátit na příslušný inspektorát práce.

Příloha č. 4 – Doporučená literatura a webové odkazy

- Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003.
- Braun, R.: Diagnostika školní třídy. Skupinová práce se třídou. Praha: IPPP ČR, 2008.
- Čapek, R.: Třídní klima a školní klima. Praha: GradaPublishing, 2010.
- Grecmanová, H.: Klima školy. Olomouc: Hanex, 2008.
- Janošová, P., Kollerová, L., Zábrodská, K., Kressa, J., Dědová, M. (2016). Psychologie školní šikany [Psychology of the school bullying] Praha: Grada.
- Kavalír, A. (Eds.). (2009). Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele. Plzeň: Dragon press s.r.o.
- Kolář, M. (2013): Výcvik odborníků v léčbě šikany. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií.
- Kolář M. (2011). Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál.
- Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.
- Kolář, M. (2000, 1997). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.
- Kopecký, K., Krejčí, V. (2010). Rizika virtuální komunikace. (Příručka pro učitele.) Olomouc: Net Kopecký, K. Úvod do problematiky kyberšikany páchané na učitelích. Internetový portál E-Bezpečí [online]. 2016 [vid. 23. únor 2016]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/1120-kybersikana-ucitelu-vyzkum>
- Univerzity. [cit. 2. 12. 2012] <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni>
- Krejčí, V. (2010). Kyberšikana – kybernetická šikana. Olomouc: E-Bezpečí. [cit. 2. 12. 2012] Dostupný z WWW – <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd>
- Krejčí, V. Pravidla bezpečného používání internetu pro rodiče. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. Dostupné z: http://e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/74-pravidla-bezpeneho-chovani-na-internetu-pro-rodie-2015
- Lašek, J.: Sociálně psychologické klima školních tříd a školy. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001.
- Mareš, J.: Dotazník sociálního klimatu školní třídy. Praha: IPPP, 1998
- Mareš, J.: Přehled kvantitativních metod pro diagnostiku psychosociálního klimatu školy I. in: JEŽEK, S. (ed.): Psychosociální klima školy II. Brno: MSD, 2004.
- Mareš, J.: Přehled kvantitativních metod pro diagnostiku psychosociálního klimatu školy II. in: JEŽEK, S. (ed.): Psychosociální klima školy III. Brno: MSD, 2005.
- Mareš, J. Diagnostika sociálního klimatu školy. In Ježek, S. (ed.), Psychosociální klima školy I. Brno: MSD 2003.

- Mertin, V., Krejčová, L.: Metody a postupy poznávání žáka: pedagogická diagnostika. 1.vyd.Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012
- Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J., Novák, P., Barták, M., Bártík, P. et al. (2015). Prevence rizikového chování ve školství (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.
- Miovský, M., Adámková, T., Barták, M., Čablová, L., Čech, T., Doležalová, P. et al. (2015). Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.
- Miovský, M., Aujezká, A., Burešová, I., Čablová, L., Červenková, E., Jírová Exnerová, M. et al. (2015). Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny. 25
- Miovský, M., Gabrhelík, R., Charvát, M., Šťastná, L., Jurystová, L. & Pavlas Martanová, V. (2015). Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.
- Miovský, M., Skácelová, L., Čablová, L., Veselá, M., & Zapletalová, J. (2012). Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga.
- Rogers, V. (2011). Kyberšikana. (Pracovní materiály pro učitele a žáky.) Praha: Portál.
- Říčan, P., Janošová, P. (2010). Jak na šikanu. Praha: Grada.
- Širůčková, M., Miovský, M., Skácelová, L., Gabrhelík, R. a kol. (2012). Příklady dobré praxe programů školské prevence rizikového chování. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga.
- Vágnerová, K. (2009). Minimalizace šikany. Praktické rady pro rodiče. Praha: Portál.

Webové odkazy

- Web Minimalizace šikany, www.minimalizacesikany.cz (poradna, publikace, letáky ke stažení apod.)
- Společenství proti šikaně, www.sikana.org
- Internet poradna, www.internetporadna.cz Sdružení Linka bezpečí (116 111), www.linkabezpeci.cz
- Veřejný ochránce práv, www.ochrance.cz. Amnesty International ČR, www.amnesty.cz
- E-Nebezpečí pro učitele, www.e-nebezpeci.cz
- Národní centrum bezpečnějšího internetu, www.ncbi.cz
- Portál E-Bezpečí, www.e-bezpeci.cz
- Online poradna projektu E-Bezpečí, www.napisnam.cz

- Kontaktní centrum, které přijímá hlášení, týkající se nezákonného a nevhodného obsahu internetu, www.Horka-linka.cz
- Vyhledávací aplikace certifikovaných primárně preventivních programů také v oblasti šikany:
<http://www.nuv.cz/t/pracoviste-pro-certifikace/poskytovatele>